

III. ÜNİTE

ANA HATLARI İLE YAZILI VE SÖZLÜ ANLATIM

ANLATIM BİÇİMLERİ

ANLATIM TÜRLERİ

YAZILI ANLATIM TÜRLERİ

SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ

YAZILI VE SÖZLÜ ANLATIM

AMAÇLAR:

1. Yazılı anlatımın önemini ve gerekliliğini kavratmak
2. Yazı yazmanın ilkelerini ve yazının oluşum aşamalarını göstermek
3. Paragraf oluşturabilmek, paragraf çeşitleri ve anlatım biçimlerini tanıtmak
4. Ana hatlarıyla yazılı anlatım türlerini tanıtmak
5. Örnekler üzerinden yazılı anlatım türlerini ayırt etme yollarını göstermek
6. Yazılı anlatım türleri üzerinde Türkçenin yapısal özelliklerini belirlemek.

ANAHTAR KAVRAMLAR:

Yazı, yazılı ve sözlü anlatım, okuma, anlama, konu, amaç, ana düşünce, paragraf, paragraf çeşitleri, anlatım biçimleri, yazılı anlatım türleri, şiir,

I. BÖLÜM

- I. Yazılı Sözlü Anlatım ve Okuma
- II. Yazılı Anlatım
- III. Anlatım Biçimleri

II. BÖLÜM

IV. Yazılı Anlatım Türleri

1. Destan
2. Şiir
3. Masal
4. Hikâye
5. Roman
6. Tiyatro
7. Gezi Yazısı
8. Mektup
9. Hatıra (Anı)
10. Röportaj
11. Deneme
12. Makale
13. Fıkra-Köşe Yazısı
14. Eleştiri
15. Sohbet (Söyleşi)
16. Dilekçe
17. Öz geçmiş (CV)
18. Bilimsel Araştırma ve Makale
19. Biyografi (Öz Yaşam Öyküsü)

III. BÖLÜM

V. SözlüAnlatım Türleri

Hazırlıksız Konuşmalar

- 1.Sohbet
2. Kutlama
3. Özür dileme
4. Teşekkür etme
- 5.Telefon konuşmaları
- 6.Tanışma, tanıştırma

Hazırlıklı Konuşmalar

1. Bilgi şöleni
2. Panel ve forum
3. Seminer
4. Münazara
5. Görüşme
- 6.Söylev
7. Açık oturum

ÖZET

İnsanların kullandığı iletişim araçları içerisinde en basit, en etkili, en yeterli ve en gelişmiş olanın yine insan dili olduğu bir gerçektir. Ancak bu, insanların kendi aralarındaki iletişimin mükemmel olduğu anlamına gelmez. Dil edinme yeteneğiyle doğan ve kendiliğinden gelişen bir süreçte gelişmiş bir dizgeye sahip olan bir dili hiç zorlanmadan kullanabilen insanlar, bu dile verdikleri önem ölçüsünde toplumsallaşabilirler. Toplumsallaşma/sosyalleşme özelliği, aslında insanın var olma gücü demektir.

Toplumlar aslında varlıklarını sahip oldukları dillere borçludur. Bu nedenle de dillerine verdikleri önem ölçüsünde diğer toplumlarla eşit ve sağlıklı iletişim kurabilirler. Toplum içi veya toplumlararası iletişimin sağlıklı yürütülmesi de insanların toplumsallaşma evresini tamamlamaları ile doğru orantılıdır. Bu evrede kullanılan dil, kurallarını herkesin bildiği ve uyduğu ortak dil özelliğine kavuşur ve iletişimi de daha etkili bir noktaya taşır.

Geçmişten günümüze insanlar dillerini önce sözlü, yazının bulunması ile de hem sözlü hem yazılı olmak üzere iki ana alanda kullanmışlardır. Her iki alanın da kendisine özgü kuralları ve destekleyici unsurları vardır. Araştırma, inceleme, okuma, dinleme, yazma vb. etkinliklerin niteliği, yazılı ve sözlü anlatımın etkisini ve gücünü artıran etmenlerin başında gelir.

Yazılı anlatım insanın kendisini tanıması ve dünyasının sınırlarını genişletmesi bakımından gerekli ve önemlidir. Bu noktada duygu ve düşüncelerin düzenli bir şekilde anlatılabilmesi için yazının birikimi yanı sıra kurgulama aşamasından başlayarak yazının tamamlanmasına kadar bazı ilkelerin bilinmesi gerekir.

Konuları, konularının ele alınış tarzı, dil ve üslubu, biçim özellikleri vb. bakımlardan yazılı anlatım türleri farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Bu türler zaman zaman benzer özellikler gösterse de birbirlerinden ayrılan noktalarıyla farklı bir er tür olarak varlıklarını devam

ettirmektedirler. Bunları tanımanın en güzel yolu eserlerden hareket ederek karşılaştırmalı okumalar yapmaktır. Destan, şiir, masal, hikâye, roman, tiyatro, gezi yazısı, mektup, anı, röportaj, deneme, makale, fıkra, eleştiri, sohbet, biyografi, dilekçe, özgeçmiş bu türlerden bazılarıdır.

ANA HATLARI İLE YAZILI VE SÖZLÜ ANLATIM

Dr. Yasemin DİNÇ KURT

*“ Zannetme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen de söyle böyle bir söz ”*

Şeyh Gâlib

İnsanların kullandığı iletişim araçları içerisinde en basit, en etkili, en yeterli ve en gelişmiş olanın yine insan dili olduğu bir gerçektir. Ancak bu, insanların kendi aralarındaki iletişimin mükemmel olduğu anlamına gelmez. Dil edinme yeteneğiyle doğan ve kendiliğinden gelişen bir süreçte gelişmiş bir dizgeye sahip olan bir dili hiç zorlanmadan kullanabilen insanlar, bu dile verdikleri önem ölçüsünde toplumsallaşabilirler. Toplumsallaşma/sosyalleşme özelliği, aslında insanın var olma gücü demektir.

Toplumlar aslında varlıklarını sahip oldukları dillere borçludur. Bu nedenle de dillerine verdikleri önem ölçüsünde diğer toplumlarla eşit ve sağlıklı iletişim kurabilirler. Toplum içi veya toplumlararası iletişimin sağlıklı yürütülmesi de insanların toplumsallaşma evresini tamamlamaları ile doğru orantılıdır. Bu evrede kullanılan dil, kurallarını herkesin bildiği ve uyduğu ortak dil özelliğine kavuşur ve iletişimi de daha etkili bir noktaya taşır.

Geçmişten günümüze insanlar dillerini önce sözlü, yazının bulunması ile de hem sözlü hem yazılı olmak üzere iki ana alanda kullanmışlardır. Her iki alanın da kendisine özgü kuralları ve destekleyici unsurları vardır. Araştırma, inceleme, okuma, dinleme, yazma vb. etkinliklerin niteliği, yazılı ve sözlü anlatımın etkisini ve gücünü artıran etmenlerin başında gelir.

I. BÖLÜM

I. YAZILI-SÖZLÜ ANLATIM VE OKUMA

Yazılı ve sözlü anlatım, gücünü okumadan alan ifade yollarıdır. Her iki anlatım yolu için en büyük birikim kaynağı okumaktır. Bilgi birikimi, hayal gücü, dünyaya bakış, anlama ve algılama kabiliyeti okumakla kendini bulur. Buna paralel olarak ifade gücü, okumayla nitelikli bir şekilde gelişir. Okumak, insanın gözlem yoluyla kazanamayacağı birçok bilgi, olay ya da durum hakkında söz sahibi olmasını da sağlar.

“Okumada amaç, yalnızca birtakım harfleri seslendirmek ya da algılamak değil, okunan metinde ne anlatıldığını değerlendirebilmektir. İyi bir okur, okuduğunu

yorumlayabilmeli, eleştirebilmelidir. Bu da okunanların doğruluğunun, mantıklılığının, güvenilirliğinin kontrol edilmesine dayanır.” (Beyreli, Çetindağ, Celepoğlu, 2008: 179).

Günümüzde basın yayın dünyasının değişen yapısı ve diğer etkenler okura fazlasıyla malzeme sunmaktadır. Okur, bunları ihtiyaç belirlemeden okursa seçici bir okuma yapmamış olur. Seçerek okuması halinde bilgi birikiminin hayata geçirilmesi daha kolay olur. Böylece okuma hem verimli hem de zevkli hâle gelmiş olur.

Okumanın verimli olabilmesi için etkin ve sürekli olması gerekir. Asıl amaç birikim sağlamaktır ve bunun yolları iyi belirlenmelidir. Okumayı etkili kılan metin seçme, anlama, zevk alma, değerlendirme, okuma ortamı, okuma hızı, zihni toplama, kaynak bilgileri öğrenme, kalıcı olma gibi hususlara dikkat etmek gerekir.

Etkin okumanın önemli unsurlarından biri de okuma hızıdır; sesli okuma, pasif okuma, geri dönme, kelimeleri tek tek okuma, dikkat kaybı, birikim azlığı gibi bazı durumlar hız kaybına neden olabilir. Bu durumlara dikkat ederek okuma hızını düşürmemek gerekir.

Sürekli ve etkin okumak başta söz varlığının artması, düşünme yeteneğinin gelişmesi, yerinde ve etkili konuşma, yorumlama yeteneği, alan hâkimiyeti gibi birçok kazanım elde etmeye yardımcı olur.

Fiziksel ve zihinsel kuralları olan etkin okumanın en önemli yanı anlayarak okumaktır. Bunu sağlamak için özet çıkarma, not alma, çizerek okuma, çeşitli sorularla zihni zinde tutma gibi yöntemler vardır.

Okuma türleri; *dikkatli okuma, eleştirel okuma, seçmeli (seçerek) okuma, sesli okuma, sessiz okuma (göz okuması), hızlı okuma* olmak üzere sınıflandırılabilir (Yakıcı, Ali - Yücel, Mustafa – Doğan, Mehmet - Yelok V. Savaş: 2005).

II. YAZILI ANLATIM

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren kendisini çeşitli şekillerde ifade etme ihtiyacı hissetmiş ve bunun en güzel yolu olarak da “dil”i benimsemiştir. Dille ifadenin yazılı ve sözlü anlatım olmak üzere iki yolu vardır.

“Yazılı anlatım, her türlü olay, düşünce, durum ve duyguları, dili en güzel şekilde kullanarak, belli bir plan dâhilinde başkalarına ve yarınlara ulaştırmaya ve böylece kalıcılığını sağlamaya imkân veren bir araçtır.” (Aktaş, Gündüz: 2001).

Yazarak düşünen ve kendisini keşfeden insan, böylece dünyasının sınırlarını da genişletmeye başlar. Yazılı anlatımda etkili olabilmek için birikimin yanı sıra belirli kuralların da davranış hâline gelmiş olması gerekir. Duygu ve düşüncelerin düzenli bir şekilde anlatılabilmesi için kurgulama aşamasından başlayarak yazının tamamlanmasına kadar bazı inceliklere dikkat etmek gerekir. Çünkü yazı anlık iletişim sağlamanın yanında kalıcı bir değer olma özelliği de taşır.

Bu ilkelerden hareketle iyi bir yazıda bulunması gereken özellikler *doğruluk, açıklık, akıcılık, etkileycilik, bağdaşıklık, tutarlılık, bütünlük* biçiminde sıralanabilir.

1. Yazılı Anlatımda Anlamanın Yeri

Yazılı anlatımda duygu ve düşünceler belli bir plan dâhilinde dile getirilmelidir. Bunun için öncelikle gözlem yapılan olayı ya da durumları, okunan yazıyı ya da kitapları, dinlenen sözü ya da söz gruplarını iyi anlamak gerekir. İyi bir yazı, yazılacak konuyla bağlantılı unsurları iyi kavramak ve anlamak esasına bağlıdır. Tespit edilen konu ile ilgili ayrıntıları anlamak yazı yazmanın ön şartıdır. Anlamak öncelikle doğru yerden başlamak demektir. Yazının gidişatı

konunun ve şekil özelliklerinin doğru anlaşılıp anlaşılmadığı ölçüsüne dayalıdır. Anlamak değerlendirme gücüne, değerlendirme gücü de yazılı ifadeye güç katar.

2. Konu ve Amaç Belirleme

Yazılı anlatımın temel unsuru konudur. Konu belirlenmeden yazı yazılamaz. Konu, yazmanın ilk aşamasıdır. Üzerinde söz söylenen, fikir yürütülen her türlü olay ya da durum bir yazının konusu olabilir. Bu anlamda bir sınırlandırma söz konusu değildir; ancak yazmaya karar verildikten sonra konu sınırlandırması yapmak gerekir. Seçilen konu yazan kişinin gözlem, deneyim, okuma, düşünme ve dili iyi kullanma becerilerinin de ölçüsünü ifade eder. Bir anlamda konu seçimi ve konunun sınırlandırılması yazarın birikimlerinin yansımasıdır.

Konuyu geliştirmek ve aynı zamanda iyi bir yazı yazabilmek için gerekli ilkeler şunlardır: *gözlem yapmak, deneyim, okumak, düşünmek, ana dili iyi kullanmak.*

3. Ana ve Yardımcı Düşünceler

Her yazı mutlaka bir amaç içermektedir. Bir yazıya yönelik en önemli sorulardan biri “niçin” yazıldığıdır. Bu sorunun cevabı ana fikri (düşünceyi) verir. Yazıda asıl vurgulanmak istenen açık ya da gizli düşünce ana düşüncedir. Her yazıda mutlaka bir ana düşünce ve bu düşünceyi taşıyan cümle vardır. Ana düşüncenin yanında birçok düşünce daha olmakla birlikte ana düşünce daha ağırlıklı olarak kendini fark ettirir.

Ana fikrin yaygın kanaate göre yazının sonunda bulunduğu düşüncesi doğru değildir. Yazının başında ya da ortasında olabildiği gibi yazının bütününe sindirilmiş bir şekilde de olabilir.

Yazıya başlamadan, yazının planı yapılırken ana düşünce belirlendiği için yeri konusunda da yazarın diğer düşünceleri veriş şekliyle ilgili bir düzenleme söz konusudur. Çünkü ana düşünce yardımcı düşüncelerle desteklenmelidir.

Ana düşünceyi ifade eden cümlelerin düşüncelerle paralellik ve bütünlük sağlaması bakımından bazı özellikler taşıması gerekir:

1. Konu değil, fikir olmalıdır.
2. Açık ve kısa anlatılmış olmalıdır.
3. Farklı yorumlara yol açmamalıdır.
4. Ana fikir cümlesi, açıklamalara, örneklere, neden belirtmeye, etki ve sonuçları göstermeye; kısacası geliştirilmeye uygun olmalıdır.
5. Yargı bildiren tek cümle olmalıdır (Beyreli, Çetindağ, Celepoğlu 2008: 42).

Yardımcı düşünceler, ana düşünceyi destekler ve onun daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasını, daha iyi anlaşılmasını sağlar. Yardımcı düşünceler mutlaka ana düşünceye bağlanmalıdır.

Yazıda düşüncenin yanı sıra duygu ve hayallerin iletimi de söz konusu olabilir. Bir yazıda hissettirilen, sezdirilen duygusal izlenim temadır. Tema konu gibi maddi bir süreç değildir. Sevgi, üzüntü, aşk, nefret... gibi tek sözcükle ifade edilen manevi bir durumdur. Konu yazının dışında kalır, yazıya başlamadan belirlenir; ancak tema yazının içindedir ve hissettirilir. Tema konunun belirlenip şekillenmesinden, sınırlandırılmasından sonra ortaya çıkar.

UYGULAMA:

“Nayloncu

Hepsi birbirine hünerle bağlanıp bir büyük salkım oluşturan plastik (naylon değil)  r nleri bağıra bağıra duyurarak geçer. Plastik toplar, su bidonları, çamaşır sepetleri, mandallar, plastik sürahiler,   p tenekeleri, çamaşır asacakları, plastik askılar, ekmek kutuları, plastik bardaklar, tabaklar, sandalyeler ve her seferinde ev kadınlarının ilgisini çeken birkaç plastik eşya.” Orhan Pamuk

Yukarıdaki paragrafın ana fikri ne olabilir?

(Her mesleğin kendine ait birtakım özellikleri vardır.)

4. Etkili Cümle Kurma

Yazılı anlatımın malzemesi doğru, iyi ve etkili cümlelerdir. Bunun için sözcük ve cümle bilgisini iyi bilmek gerekir. Aksi takdirde yazılı anlatımın bileşenlerinden birinin yokluğu, yazının doğru yazılmaması ve neticede doğru anlaşılmaması anlamına gelecektir ki bu da yazmamakla aynı değerdedir. Cümlelerin dil bilgisi kuralları bakımından doğruluğu ve iyiliği yanında estetik zevke de hitap etme gücünün olması gerekir. Yazıyı cümlelerden oluşan bir bütün olarak gördüğümüzde temel yapı taşının cümle olduğu açıktır. Sözü edilen cümleleri oluşturan ise özenle seçilmiş sözcüklerdir.

Sözcüklerin yüzeysel yapıları yanında derin yapılarına, kültür içindeki anlamlarına; bağdaşıklık ve tutarlılıklarına da dikkat etmek gerekir. Yazılı anlatımda, cümleleri oluştururken sözcüklerin şekil ve anlam bakımından doğru ve düzgün bir biçimde yan yana getirilmesi önemlidir. Bu konu dil bilgisi kısmında ele alınmıştır. Ancak dil bilgisi kurallarına uygun her cümle yazılı anlatımda yan yana geldiğinde doğru bir anlatım meydana getirmeyebilir.

Cümlelerin etkili olabilmesi için aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmak gerekir: *bütünsellik, anlamca derinlik, tutarlılık, sözün etki gücü, mesajın beyinde olumlu etkisi.*

5. Paragraf

şekil olarak sözcükler cümleleri, cümleler paragrafları, paragraflar da yazıları oluşturur. Yazıda başlıktan sonra dikkatin yöneldiği en belirgin birimler, paragraflardır. Özellikle de ilk paragraf bir yazının niteliğini ortaya koymada çok önemlidir. Yazının devamını okuyup okumamaya genellikle ilk paragraftan sonra karar verilir.

İyi ve etkili cümle, paragrafın temel yapısıdır. Doğru ve etkileyici cümlelerden oluşan ve iyi kurgulanmış paragraflar, yazının amacına ulaşmasında son derece önemlidir. Verilmek istenen mesaj, çoğu zaman paragrafı oluşturan cümlelerden yalnızca birinde saklı olabilir.

Her paragraf kendi içinde konu bütünlüğüne sahiptir ve bu nedenle her paragrafın temel ve yan cümleleri, ana ve yardımcı düşünceleri bulunmalı ve bu düşünceler arasında da uyum ve birlik olmalıdır.

6. Paragraf Düzeni

Yazıda paragraf en temel unsurdur. Bunun için önce paragrafın kendi içindeki düzen, ardından da paragraflar arasındaki düzen, yazının bütünlüğü ve okur tarafından algılanması bakımından çok önemlidir. Bunu sağlayabilmek için yazmadan önce mutlaka plan yapılması gerekir. Bu plan paragrafların i  düzenine yardımcı olacağı gibi yerli yerinde bulunmalarını da sağlayacaktır.

Yazıda plan yapmanın yararları:

1. Yazıda birlik, uyumluluk ve bütünlük sağlar.

2. Düşüncelerin ve olayların gelişiminde ‘mantık düzeni’ kurar.
3. Düşünce ve söz tekrarlarını önler.
4. Yazmayı kolaylaştırır.
5. Yazma süresini kısaltır.
6. Yazının anlaşılmasını kolaylaştırır.
7. Paragrafların uygun yerlerde bulunmasını sağlar (Beyreli, Çetindağ, Celepoğlu 2008: 45-46).

Her paragrafı ayrı bir bütün olarak düşünmek ve bir yazıda bulunması gereken bütün temel unsurlara sahip olmasını sağlamak esastır. Dolayısıyla her paragrafta ana düşüncenin aktarıldığı bir temel düşünce ve onu destekleyen, yardımcı düşünceyi ifade eden cümleler bulunmalıdır. Diğer cümleler, ana düşünceyi desteklediği gibi onu geliştirmeye, örneklerle ve diğer anlatım yollarıyla daha iyi ifade etmeye fırsat vermelidir. Yan cümleler hem ana fikri desteklemeli hem de temel cümle ekseninde olmalıdır.

7. Paragraf Sıralaması

Paragraflar cümlelerden oluştuğuna göre cümlelerin sıralaması esas alınmalıdır. Tıpkı yazıdaki gibi paragrafta da giriş, gelişme ve sonuç cümleleri yer alır. Bu cümlelerin birbirleriyle uyum içinde olması gerekir. Cümlelerin şekil ve içerik yapısı olarak da mantıklı ve tutarlı geçişlerle birbirine bağlanmaları gerekir. Cümleler arası tutarlılık ve bütünlük, paragrafların sıralanması için de geçerlidir.

Paragraftaki cümle sıralamasında cümle vurgusu esastır. Türkçede cümle vurgusu genellikle sonda, yüklemün önündeki sözcüktedir. Dolayısıyla vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaştırılmalıdır.

SIRA SİZDE:

“İngilizlerin Türklerle temas etmeleri her ne kadar birinci Haçlı Seferleri ile başlar sayılsa da, İngiltere’de Türklere karşı hakiki ve devamlı bir alaka ancak XVI. Asır ortalarında uyanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Kanuni devrine girdikten bir müddet sonra, İngiltere’de Türkler hakkında eserler neşredildiğini Türk tarihi ve adetlerini, askerî teşkilatını anlatan Paolo Giovius, Bartolemeo Georgievitz ve A. Geuffroy gibi yazarların İngilizceye çevrildiğini görüyoruz. Asrın sonlarına doğru da, bir zamanlar İngilizlerin büyük tarihçilerinden addedilen Richard Knolles Türk tarihi hakkındaki uzun eserine girişmişti.” Berna Moran, İngiliz Edebiyatında Fatih Sultan Mehmed Hakkında Piyesler

Yukarıdaki paragraf aşağıdaki cümlelerden hangisi ile devam edebilir:

- A) “İşte aynı asrın sonlarında İngiliz piyes yazarlarının da bakışlarını Osmanlı İmparatorluğuna çevirdiklerini... görüyoruz.”
- B) “XVI.asır İngiltere’inde dahi bir “Türk korkusu” yaşanmakta ve bu Türklere karşı ilgi uyandırmaktaydı.”
- C) “Beri yandan 1578 senesinde İngiliz tüccarları ticari imtiyazlar temini için Babilî nezdinde teşebbüse geçiyor...”
- D) “Fatih Mehmed hakkındaki ikinci piyese gelince...”
- E) “Anadolu hakkında da gurbet ve hasret hakkında da pek çok şey yazılmıştır.”

8. Paragrafın Yapısı ve Türü

Paragraf çeşitleri yazının türüne, amacına göre değişir. Ancak şekil olarak giriş, gelişme ve sonuç paragrafları her yazıda mutlaka bulunması gereken unsurlardır. Bölümlerine göre üç çeşit paragraf vardır:

Giriş Paragrafı: Konunun tanıtıldığı, dikkatin konuya çekildiği paragraftır. Bunun için çeşitli alıntılar, fıkralar, anekdotlar, atasözleri gibi ilgi çekeceği düşünülen unsurlardan faydalanılabilir. Giriş paragrafı yazılı anlatımın en önemli kısmıdır. Hikâye etme esasına dayalı roman, hikâye, tiyatro gibi eserlerde bu bölüme serim denir. Aşağıda “Estetik Eleştiri ve Şiir” adlı denemenin giriş paragrafı yer almaktadır:

“Şiir, edebiyatın estetik ağırlığı en fazla olan alanıdır. Sözlerin en seçkini ve süzölmüşüne, düşüncelerin en incesine dayanır. Eleştiri de, şiirin bu özelliklerine uygun bir yapıda olmalıdır. Yeryüzünde bilinen ilk şiir örnekleriyle birlikte, beğenme ve beğenmeme olayı ortaya çıkmıştır. Öyleyse şiirle eleştiri, insanla birlikte var olan, onun değişmesiyle değişen, ama birbirlerinin adeta itici gücü olan iki sanat ürünüdür.” (Alemdar Yalçın, Estetik Eleştiri ve Şiir).

Gelişme Paragrafı: Olayın ya da durumun detaylarının anlatıldığı, örneklerin verildiği, temel düşünceyi destekleyen yardımcı düşüncelerin ifade edildiği bölümdür. Bu bölüm hem giriş hem de sonuç paragraflarına bağlanmalıdır. Hikâye etme esasına dayalı eserlerde düğüm denilen bu paragraf çeşidi aynı zamanda gerilim ve heyecanın da doruğa ulaştığı bölümdür.

“Eleştiri, şiir kavramını bir bütün olarak ele alıp, toplu değerlendirmeler yapmakla, bir dönemin veya bir toplumun şiirindeki gelişmeye yeni bir yön verir. Öte yandan, dönemin anlayışlarını, felsefelerini toplu bir tahlil süzgecinden geçirerek, bunların estetik planda edebiyatta kullanımlarını sağlar. Yani sanata ve özellikle şiire hazır bir ortam meydana getirir. Bir noktada toprağın sürülmesi, gübrelenmesi ve ekime hazır hâle getirilmesi ile eleştiri arasında büyük bir benzerlik vardır. Böyle bir ortamla gelişigüzel bir toprakta yetişen mahsul arasındaki farkı hiçbir zaman gözden uzak tutmamalıyız.” (Alemdar Yalçın, Estetik Eleştiri ve Şiir).

Sonuç Paragrafı: Anlatılan olay ya da durumla ilgili son sözün söylendiği, düğümlerin çözüldüğü bölümdür. Ele alınan düşünceler değerlendirilerek bir sonuca varılır. Hikâye etme esasına dayalı eserlerde çözüm adı verilen bu paragraf çeşidinde eserin sonuna gelindiği anlaşılır.

“Ancak bizce eleştiri de bir sanat olarak kalmalı ve değerlendirilmelidir. Çünkü edebiyatın sanat yönü, etki ve yayılma bakımından çok kalıcı özelliklere sahiptir. Bu özellikler eleştirinin bir deneme, makale türü gibi düzenlenmesiyle, sanırız edebiyatın sanat yönüne daha çok katkılarda bulunulacaktır.” (Alemdar Yalçın, Estetik Eleştiri ve Şiir).

Giriş ve gelişme paragraflarının yapısı bütün yazı türlerinde aynı özelliklere sahiptir. Gelişme paragrafları ise yazının türüne göre değişebilir:

1. Düşünce Tahlili Paragrafı: Düşünceye dayalı, bilgi veren yazılarda kullanılan bir paragraf türüdür. Bu paragraf türünde bütünü oluşturan parçalar mantıksal tutarlılık çerçevesinde bölümlere ayrılarak incelenir. Makale, deneme, fıkra vb. yazılarda kullanılır.

“Füruzan, bakışıyla genelgeçer ahlak kurallarını adamakıllı sarsar. Ne bireyin, ne de topluluğun suçlu olduğunu öne sürer. Dayanılmaz acılar içinde bırakılmış, ölümcül bir yaşamaya terk edilmiş insanlar hep ekonomik düzenin belirlediği yaşama biçiminden bu sonuca varırlar. Bu sonuç, ülkemizin toplumsal yaşamındaki aksaklıkları, çıkmazları vurgulayarak, okuru haklı, onurlu bir öfkeye çağırır...” (Selim İleri, Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri).

“Turan Oflazoğlu IV. Murad adlı tragedyasında Nef'i'ye önemli bir yer ayırmıştır. IV. Murat'ın musahibi olan Nef'i eserde söz, IV. Murat eylemdir. Murat şairin sunduğu işaretleri yorumlayarak içindeki özlemleri eyleme dönüştürür. Bu, tecrübesiz çocuk padişahın güçlü bir hükümdara dönüşmesidir. İkisinin birlikte sahnede ilk görüşmelerinde Murat kuvvet kazanmak arzusunu ifade eden bir davranış anındadır.” (İnci Enginün, Yeni Türk edebiyatında Nef'i).

2. Karakter Tahlili Paragrafı: Düşünce yazılarında da görülmekle beraber hikâye etmeye dayalı eserlerde daha sık görülür. Kişinin ruh hâli, kişilik özellikleri ile ilgili durumların ele alınıp incelendiği paragraftır.

“Kendinden korktuğu, ruhunun karanlığından iğrenç bir ürkeklik duyduğu zamanlar: ‘Ah ne kirli bir bilinmezim!’ diyerek kendindeki bu iki ruhu, bu bazen hep açık ve saf, fakat daha çok böyle kanlı, murdar maneviyatları düşünür, sürekli bir ses olmak üzere içinden kendine ‘canavar’ diye hitap eden bir vicdan bulurdu. Etrafında hep kötülükler görmesi bunları kendinde bulmak kadar onu öldürmüyordu. Kendi o kadar yüceliklere tutkun olduğu hâlde bu kötülüklerden el çekmezse başkaları ne olur? diye düşünerek kendinden kaçmak ister, masumluk hayvanlıkla zincirlenmiş gibi onda daima boğuşurlar, hiçbir zaman yapmadan önce yaparken ve hele sonra ateşler içinde yanmadan başkalarının içgüdüsi ile yaptıkları sıradan kötülükleri bile yapamazdı.” (Mehmed Rauf, Eylül).

3. Betimleme Paragrafı: Fikir yazıları ve hikâye etme esasına dayalı yazılarda görülen bu paragraf türünde bir nesne, yer ya da kişi ile ilgili dış gözlemler, izlenimler anlatılır. Söz konusu unsur sözcüklerle resim yapar gibi anlatılır.

“Erkenden kalkıyor, kollarını ve boynunu açık bırakan beyaz geceliğiyle aşağıya koşuyor ve Yusuf’a pekmez, tulum peyniri ve ev ekmeğinden ibaret bir kahvaltı getiriyordu. Kalın iki örgü hâlinde arkasında sallanan kumral saçları, koşarken uçuyor; pembe ve yuvarlak topukları, ökçesiz ve ayağına biraz büyük gelen terliklerinin içinde mini mini duruyordu.” (Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf).

“Bahçe denizin ve akşamın müşterek fantezisi olmuştu. Rıhtım boyunca kabaran dalgalar, küçük hücumlarla akşamın yavaş yavaş zaptetmeğe başladığı havaya kendi yaldızlı mavi ve laciverdinden çok mesut ve dolgun akisler katıyordu. Birkaç kadın ve genç kız, yüzlerinde, boyun ve kollarında bu çifte kaynaktan birbirine karışarak, birbirini değiştirerek gelen ışığın verdiği altın rengi ve sıcak esmerlik, olduklarından daha büyük daha başka üslupta güzel, daha arzulu ve daha hayali görünüyordular. Hemen hepsinde denize ait, onun taşıdığı, biraz sonra alıp götüreceği bir tatlılık, bir hâl vardı.” (Ahmet Hamdi Tanpınar, Aydaki Kadın).

4. Olay Paragrafı: Genellikle hikâye etme esasına dayanan eserlerde görülen paragraf türüdür. Olay, neden sonuç ilişkisi esas alınarak anlatılır.

“Köşke girdim, fakat aşağı sofalarda, merdivenlerde, kapısı açık odalarda ve salonda kimseye tesadüf etmedim. Paşa’nın atak odasının önünden geçerken içerde hararetili bir konuşma duydum. Nüzhet’in sesi de geliyordu. Biraz durakladım ve Paşa’nın küçük bir kahkahasını duymaktan gelen cesaretle içeriye girdim.

...

Hastabakıcılar girdiler. Bir şey söylemelerine meydan bırakmadan yataktan indim, terliklerimi kolayca giydim, fakat artık yelkenli bir gemi gibi kendimi talihin rüzgârına bırakmışım, akıp gidiyordum, odamdan ameliyathaneye nasıl geçtiğimi bilmedim.” (Peyami Safa, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu).

III. ANLATIM BİÇİMLERİ

Yazılı anlatımda yazının türüne göre açıklayıcı anlatım, tartışmacı anlatım, betimleyici anlatım, öyküleyici anlatım gibi anlatım biçimleri vardır. Bu anlatım biçimleri yazının türüne göre tercih edilir.

1.Öyküleyici Anlatım: Olmuş ya da olma ihtimali düşünülen bir olayın anlatıldığı paragraf çeşididir. Daha çok hikâye etme esasına dayalı eserlerde görülen bu anlatım biçiminde esas olan harekettir. Bu yüzden daha çok fiil cinsinden sözcüklere yer verilir. Bu anlatım biçiminde olay, kişi, yer ve zaman esas unsurlardır.

“Az sonra ihtiyar çöpçü, güneşin altında büsbütün kurumuşa benzeyen ve dünyasından memnun olmadığını belli eden bezgin hâliyle, hayvanının başını çekerek geldi. Arabayı köpek yavrusunun yanında durdurdu. Alışkın bir kürek hareketiyle köpek yavrusunu yerden aldı, arabaya attı, sonra gene hep o bezgin, tatsız, kupkuru hâliyle ve hayvanının başını çekerek uzaklaştı.” (Orhan Kemal, Ekmek Kavgası).

2.Betimleyici Anlatım: Olay, durum ya da varlık hakkında ayırt edici özelliklerin ele alınarak canlandırır şekilde anlatıldığı, daha çok sıfat kullanımlarına yer verilen bir anlatım biçimidir. Bir nevi sözcüklerle resim çizme eylemidir.

“Kadınlar ise taş gibi hissiz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular; fakat hepsinin de ne kadar gürbüz, ne dinç ve sağlam vücutları vardı... Sıtmaların tırmanamadığı, hastalıkların barınamadığı bu dağ sırtında, çınarlar gibi gelişen genişleye uzun, bıktırıcı bir ömür sürüyorlardı. Ne kadar heyecansız, ne derece uyusuk bir ömür!” (Refik Halit Karay, Yatık Emine).

3.Açıklayıcı Anlatım: Bilgi aktarmaya dayalı, verilmek istenen düşüncenin doğrudan zihinde yer etmesini amaçlayan anlatım biçimidir. Daha çok bilgi verme esaslı düşünce yazılarında kullanılır.

“Sağlığın tanımını yapmak, sayrılığı (hastalık) tanımlamaktan daha güçtür. Sağlık, ‘bedensel, ruhsal ve toplumsal iyilik durumu’ olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanım yanlış değilse de çok geneldir. Hekimlikte belli belirtiler bir arada görülünce belli bir sayrılık tanısı konur. Ancak her belirti kişinin sağlıksız olduğunu kanıtlamaz. Örneğin her diş çürüğü ya da baş ağrısı birer belirtidir, ancak gerçek anlamda sayrılık değildirler.” (Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu, Çocuk Sağlığı).

4.Tartışmacı Anlatım: Ele alınan konunun çeşitli yönleriyle irdelenerek sorular vb. yöntemlerle, okuyucunun zihninde var olan düşüncüyü değiştirmek üzere tartışmaya açıldığı

anlatım biçimidir. Okuyucunun bakış açısının zenginleşmesini sağlayan bu anlatım biçimi düşünce yazılarının yanı sıra hikâye etmeye dayalı eserlerde de görülür.

“Bilinç, her şeyden önce her şeyden sonra bilinç. İnsan ne demek? Bilinç demek. İnsanların bir zamanlar kendi yaratıp taptıkları Tanrıların en köklü özelliği neyi? Bilinç, Tanrıları, balinaları, aslanları bir fiskeyle yok edebilen nedir? Bilinç. Gökteki yıldızlara yıldız katan, günün birinde Çobanyıldızı'na tasmaya benzer bir şeyler takacak olan güç nedir? Bilinç. Ölüm korkusunu bile er geç yenecek olan nedir? Bilinç.” (Sabahattin Eyüboğlu, Mavi ve Kara).

Yazılı anlatımda anlatım biçimlerini kullanmadan önce asıl olan yazma biçimlerini bilmek ve uygulamaktır. Çeşitli yazma biçimleri içerisinde en etkili ve kolay olan Cluster (Kümeleme) tekniğidir. Daha çok çağrışımlardan hareketle elde edilen verilerin sınıflandırılması esasına dayanan bu teknikte basit de olsa kurallara uyma zorunluluğu vardır.

Boş bir kâğıdın ortasına çizilen daireye temel sözcük yazılır ve etrafına daireler içine alınarak yazılan sözcükler birbirine bağlanarak diziler oluşturulur. Bu diziler üzerine, temel sözcükle ilgisi olduğu düşünülen akla gelen bütün kavramlar yazılır. Bu teknikte serbest çağrışım esasına dayanan zihinsel bütünlük çok önemlidir. Bu nedenle bu tekniğe başlandı mı kümeleme ve yazı bitirilene kadar ara verilmemelidir.

Aşağıdaki paragrafta hangi anlatım biçimi kullanılmıştır?

“Ve sonra gözleri... Kırmızı çilli kapaklar arasında, bir granit yosununa benzeyen soluk, yeşil gözleri vardı. Derin ve karanlık çukurların sonunda birer mahzen kapağını hatırlatan bu gözler hiç ama hiçbir şey ifade etmiyorlardı.

Sırtında siyah, harap olmuş bir elbise, ayağında eskimiş rugan potinler vardı. İnsan onu bir cenaze dönüşünden sonra hiç soyunmayarak senelerce aynı hâlde kalmış sanabilirdi. Ve şimdi kuru vücuduna bol gelen bu siyah elbiseler ona bir korkuluk kılığı veriyordu.” (Sabahattin Ali)

SIRA SİZDE

1. Yazdığımız bir yazıda, “iyi bir yazı yazabilmek için gerekli ilkeler”den hangisinin daha etkili olduğunu düşünüyorsunuz? Niçin?
2. Üniversitemiz yerleşkesindeki dikkatinizi çeken doğal güzelliklere dair bir betimleme paragrafı yazınız.
3. Seçeceğiniz bir düşünce tahlili paragrafını değerlendiriniz.
4. Bir müze gezisi sırasında yaşadıklarınızdan hareketle bir olay paragrafı yazınız.
5. Bir yazının iyi olup olmadığının ölçüsü var mıdır? Varsa nelerdir?

